

Régi Tátra-járók

Írta: Dr. Nemény Vilmos (Késmárk)

Generisch Keresztély, a Szepesség egyik legjobb régi krónikása írja „Denkwürdigkeiten der Stadt Keszmark” című, 1807-ben megjelent munkájában, hogy husvét volt, amikor Laszky késmárki várkapitány fiatal felesége, alighogy 1565-ben a Szepességre érkezett, nagyobb kísérettel kirándulást rendezett a Tátrába, a Zöldtő völgyébe. Ez a réges-régi husvét-i esemény, pásztorok, aranykeresők és kincskutatók Tátrajárása után az első szervezett hegyi turista-kirándulás, ráirányítja az emlékezést a régi Tátra-járókra, akik a figyelmet már századokkal ezelőtt ráterelték a Magas Tátra hegyvilágának varázslatos szépségeire.

Az első Tátra-járók majdnem kivétel nélkül evangélikus lelkészek és a most már 400 esztendőnél is idősebb késmárki liceum, akkor latin iskola, tanárai voltak. Német egyetemeken végezve tanulmányukat, a teológián kívül más tanulmányokkal is foglalkoztak és amikor a Szepességre visszatértek, elsajátított ismereteiket és tapasztalataikat itthon gazdagon értékesítették. Ezeknek a férfiaknak és a késmárki liceumnak köszönhető a Tátrára vonatkozó első ismeretek: a liceum, mint a Kárpátvidék legrégebbi uttorója, a Tátra-kutatás terén is uttoró érdemeket szerzett. Egyik rektora, Kunsch Ádám már 1590-ben járta diákjaival a Tátrát. Bocatius, az eperjesi kollégium rektora öt kétéves felkautzot, mikor tanítványaival szintén a Tátrába ment. Pedig akkor a közhírt szerint sarkányok lakták a Tátra barlangjait és a hegyek kincseit gonosz szellemek őrizték. A késmárkiak leggyakrabban a Zöldtő völgyét keresték fel és írták le, mivel Késmárkhoz ez a völgy esik a legközelebb és innen közelíthető meg a legkönnyebben. A Tátraki és a Felkai völgyet, mivel távolabb esett, már ritkábban keresték fel, még kevésbé az ezeknél nyugatabbra eső völgyeket. Kivételt a Csorbai tó fölött időzőként ébrenyúló Kriván képezett, amelyet a tizenkilencedik század elejéig a Tátra legmagasabb csúcsának tartottak és híressé vált aranybányái következtében a legtöbb Tátra-kutató megmászott. A Tátra nyugati része felé a Buchholtzok irányították a hegyek látogatását és Mauksch Tamás lelkész, amikor 1797-ben rábirta Csáky gróf Otátrafüred alapítására.

Idáig azonban még messze volt az ut. Először Fröhlich Dávidnak, kora egyik leg tudósabb emberének, III. Ferdinánd „császári matematikusának” kellett eljőnie és — a hagyományok szerint — 1615-ben a Lomnici csúcsot megmászni, hogy az ő nyomán azután megteremtődjön a tátrai turisztika. Neki köszönhető a Tátrára vonatkozó első adatok. Főműve egy latin nyelvű földrajz, amelyben ismerteti a Tátrát, ebben a könyvecsében van meg az első tátrai csúcsmászásnak a leírása is. „Viatorium” című utikönyve kalauzul szolgált azoknak a diákoknak, akik a Szepességről — legtöbbször gyalog — a német egyetemi városokba igyekeztek.

Fröhlich Dávid első hegymászása volt a kiindulópontja annak a tátrai kutatásnak, amely azután a ragyogó tradíciója tátrai alpinizmusához vezetett. A második, ki a Tátrát — már az akkori viszonyokhoz mérten — bejárta, Augustini ab Hortis Keresztély volt, III. Ferdinánd udvari orvosa, a bécsi fűvészkert megalapítója, aki Késmárkba visszatérve szülővárosának orvosa lett. A törpefenyő lepárlása által nyert és a maga korában híressé vált kárpáti olajnak ugyancsak Augustini volt a feltalálója. Ebben az időben névtelennek maradt Tátra-járó is volt: 1683-ban jelent meg az „Ungarischer oder Dazianischer Simplificissimus”, amelyben igen érdekes Tátra-leírást közölt egy boroszlói diák, aki a késmárki liceumot járta. Ez a leírás már igen használható tanácsokat is adott a turistafelszerelés szempontjából, beszél hivatásos hegyvezetőről, aki indulás előtt megvizsgálja a diákok felszerelését, térdvasakkal, karvasakkal, hegymászóbottal látja el őket, kötele is van, pontos uti terveket csinál, elhelyezi a társaság neveit tartalmazó lapokat egy dobozban a hegyesúton, utközben könyvből nézi az irányt és maga is készít térképeszerű feljegyzéseket. A „Simplificissimus” megemlíti Fröhlich Dávidnak egy 44 évvel előbb megírt munkáját is és ezen a címen adja az utat: „Wie Simplificissimus mit fünf Studenten sammt einem Wegweiser drei Tag das Carpathische höchste Gebirg durchkreuzt.”

A régi Tátra-járók között elsőrendű helyet foglalt el a késmárki Buchholtz-család: id. Buchholtz György és két fia, ifj. Buchholtz György és Buchholtz Jakab voltak a 18. század második feléig a legalaposabb Tátra-ismerők. Id. Buchholtz György késmárki lelkész rendkívüli

férfit volt. Páratlanul mozgalmas életet élt, tele keserűséggel és nélkülözéssel. Volt idő, amikor elvették lelkészi stallumát — 1643-tól 1723-ig élt — és mint kereskedő kereste meg kenyerét: tutajon utazott a Poprád-, Dunajec- és Visztula-folyókán Danzigig. Hogy mennyire tisztelték, arra jellemző, hogy evangélikus pap léte a katolikus templomban temették el, ami abban az időben hallatlan eset volt. Az ő tollából származik a Tátra első részletesebb leírása: „Das weit und breit erschollene Zipser Schneegebürge”, 1719-ben írta, de nyomtatásban csak 1899-ben jelent meg. A könyv, egyes helytelen-ségektől eltekintve, kitűnő képet ad a Tátráról: már nagy régióba osztja fel a Tátrát, rét, erdő, törpefenyő és sziklarégióba és leírja ezek növényvilágát is. Ebben a könyvben van a Szalóki csúcs 1664-ben történt első megmászása is: több társával a Tarajkáról a szalóki gerinc mentén jutott fel Buchholtz a csúcsra és ezzel megkezdődött a Tátra nyugati részének feltárása is. Az Otátrafüredi savanyuforrástól indultak el, amelynek ez a fürdőhely létesülését köszönheti.

Id. Buchholtz György szakszerű sportturista volt, de nem kisebb az érdeme két fiának sem. Ifj. Buchholtz György 1723-tól 1737-ig a késmárki liceum rektora volt és iskolai kirándulásokot vezetett a Kopa-hágóra, a bélai mészhagyekbe és a Zergehorgosra, amelyekről pontos feljegyzéseket készített és pontos felméréseket végzett a deményfalvi cseppkőbarlangról is, amelyet ebben az időben már ismertek. 1717-ben részletes térképet készített a Tátráról, amelyen tizenkilenc csúcsot nevezett meg. Buchholtz Jakab is állandóan járta a Tátrát. Szücsmester volt, szakadatlanul gyűjtötte a természet ritkaságait és nagy volt a vándorlási kedve. 1754-ben Lotharingiai Ferenc császár megbízta a Kárpátok érceinek kutatásával. Két Tátra-leírása maradt ránk és egy hatalmas dombormű, amelyet 1746-ban készített és amelyhez a természetes kőanyagot a helyszínen szerezte be.

A tizenhetedik század második felében ifj. Augustini ab Hortis Sámuel utazta be a Tátrát. Híres mineralógus volt ez a szepesszombati lelkész, aki nagy ásványgyűjteménnyel dicsekedhetett. A lipői Tátra első leírását Bél Mátyás adta, a tizenhetedik század nagy magyar historiogeografusa. Magyarországról szóló könyve 1723-ban Nürnbergben jelent meg és ebben egy a Magas Tátrának, mint a lipői Tátrának részletes ismertetése érdekes. Az első nyomtatásban megjelent könyv, amelyet kizárólag a Tátrának szentelt a szerzője, Czirbesz J. A. ígölt lelkész „Kurzgefasste Beschreibung des karpatischen Gebirges” című, 1772-ben megjelent munkája volt. Czirbesz Fröhlich, Bél Mátyás, Augustini ab Hortis Sámuel és két vezérkari tiszt adatait is felhasználta a saját feljegyzéseivel együtt, csakis hiteles forrásból merített és minden valószínűtlennek látszó adatot mellőzött. A cípszerék közül azután az eddig említett uttorók munkáját folytatták Asbóth János, Mauksch Tamás lelkész és híres bota-

nikus (1749—1832), Generich Károly teológiai tanár (1761—1826), Berzeviczy Gergely, a neves közgazdász és Hunfalvy János, a kitűnő földrajzi író, majd az 1873-ban megalakult Kárpát egyesületben a Szepesség legjobbjai.

Amíg a 18-ik század második feléig a Tátrát csakis a szepességiek járták, addig ennek a századnak a végén már idegen kutatók is felbukkantak a Tátrában. Először az osztrák szolgálatban álló Johann Ehrenreich von Fichtel jelent meg itt 1788-ban, aki a Tátra délkeleti oldalát járta be, de nem tudott eléggé gyönyörködni a természetnek ebben a remekművében. Ő volt az első, aki a Kriván magasságát a Duna vízszintjétől számítva 2000 öltre becsülte, 1792-től 1794-ig időzött a Tátrában és Liptóban a francia Haquet, aki a bécsi kormány megbízásából utazta be harminc évig a Kárpátok hegyláncolatát Romániától Morvaországig. Megmászta a Krivánt, amelynek magasságát 1231 öltben állapította meg, még más csúcsokra is felment és tapasztalatait „Neueste physikalisch-politische Reisen durch die daciischen und sarmatischen oder nördlichen Karpathen” című könyvében írta meg. 1739-ben az angol Townson járta a Tátrát: magyarországi útjának leírása 1797-ben jelent meg „Travels in Hungary” címen Londonban. Ebben „Alpine Exkursions” című fejezetben írja le a tátrai utját, melyet Hans Gross nevű vezetővel tett. Főleg az állat- és növényvilággal foglalkozott, de tanulmányait a történelemre és földrajzra, a művelődési viszonyokra, a népszokásokra, a kereskedelemre és a bányászatra is kiterjesztette. Járt az Aggteleki barlangban is, ahol Csokonai Vitéz Mihály 1801-ben megtalálta Townson nevét belékarcolva egy sziklába. 1813-ban Wahlenberg, a híres svéd botanikus járta a Tátrában, amelyet a Koproavölgytől a bélai mészhavasokig terjedőnek mondott később Magyarországról megjelent művében. Wahlenberg írta le elsőnek a Tátra egész flóráját és így azt a botanikusok számára hozzáférhetővé tette. 1818-ban Beudant, a neves francia geológus kereste fel a Tátrát, ahol széleskörű geológiai kutatásokat végzett. Ezeknek az idegen Tátra-kutatóknak a kortásai közé tartoztak Asbóth, Generich és a fentebb már említettük közül Generich Sámuel késmárki orvos is, aki 1798-ban adta ki „Flora Scaputensis elenchus” című művét, amelyhez hét évig gyűjtötte adatait a Tátrában és a Szepességben. Zipser Ch. A. „Versuch eines topographisch-mineralogischen Handbuches von Ungarn” című könyvében közli a Tátrában gyűjtött idevágó adatait. A régi Tátra-járók tátrai irodalma méltó befecsként nyert Albert Sydow „Bemerkungen auf einer Reise im Jahre 1827 durch die Beskiden nach den Zentralkarpathen” című részletes, szakszerű, kiváló művét.

Es végül álljon itt, mint tátrai husvét-i emlék, az, amit a legnagyobb magyar költő, Petőfi Sándor mondott, amikor 1845 husvétján Késmárkot is felkereste és a liceumi ifjuság fáklyászenével fogadta: „... Templomba jöttem én, óriási templomba, melyet Eperjesről jövet a Branyiszkó hegyomláról pillantottam meg először. A bérce Szepesség ez a dicső templom, oltára a fényes Tátra, melyen reggel a nap tüze ég, szőszéke a késmárki liceum...”

ját s bár nyakig begombolt, mégis úgy tűnik, mintha nem is ruhának volna rajta a ruha, hanem csak hogy hangsúlyozza, milyen szép, friss és ápolat.

Majdnem mindig egyedül voltak Bellával. Pethesnek sok dolga volt a klinikán, ahogy Bella hangoztatta, de ha délből vagy késő délután megjelent s néha együtt mentek valahová, mindig tökéletes udvariassággal viselkedett Irmával szemben. De Irma mindig elfogódott volt, ha velük jött. Szinte örült, hogy Bellák körül nem volt olyan nagy társaság, mint gondolta, mert miként Bella említette, a legtöbb ismerős még nem jött haza a nyári szabadságról. Egyszer egy hüvösölgyi sétán nagyobb társasággal találkoztak, de akkor is csak elmenőben álltak meg pár szóra s Irmát amugy röviden mutatták be: ... egy rokonunk ... Irmát ekkor megütötte ez a szó, hogy „egy rokonunk”. Miért nem „az unokanővérem”? De ezt hamar elfelejtette, mert Bellák továbbmerrőben megduplázták a kedvességet.

Hét nap mult már el azóta, hogy feljött Pestre. A délutáni sétához megint együtt öltözködtek Bellával, mert Irma kissé bizonytalan volt azóta, hogy Bella az első napokban mindig más tanácsolt, mint ami már rajta volt. S mert egy-egy tűzéssel, a kalapjának megigazitásával már Irma is úgy találta, tényleg csinosabbra, fessebbre tudta változtatni ugyanazt a ruháját. Csak a frizurájával nem volt megelégedve Bella. Irma sokszor elnézte szép sima fejét, mely olyan egyszerű s mégis oly különlegesen szép volt. Bella hátramosolygott a tükörből:

— Nos ne vegyük elő azt az ollót?

Irma meglepett:

— Isten ments! Mit szólna a mama, hogyha úgy jönnek haza!

— Na hallod — nevetett Bella —, bocss meg, ahhoz már csak elég öreg vagy, hogy azt tedd, amit akarsz!

Irma elröstellte magát. Tényleg nevetséges. Vén fejfel úgy félni az édesanyja vé-

ményétől, mint kisiskolás korában. Még elnézte egyideig Bellát, amint fenyésre kékeltte a haját, aztán lassan lebotontta a hosszú fonatokat, melyek a végük felé már ugyan nagyon megritkultak s hátul összefogva őket, hosszan nézegette magát.

— Nem is volna talán rossz fejformám? — tanácsalankodott.

Bella belebujt a ruhájába s csak annyit mondott:

— Gyere. Meglátod, olyan jól fog állni, hogy majd magadra sem ismersz!

Bella határozottsága szuggesztív hatással volt.

Sokkal hamarabb megtörtént a dolog, mint Irma álmodta volna. Nevetve forgolódott a tükör előtt, mikor a fodrász elkészült. Nem, tényleg nem állt rosszul. Valami új-jongó, gyermekes öröm szállt föl a mellében. Ugy érezte, mintha néhány évvel megfiatalodott volna.

Kalapot is vettek. Csinosat, fiatalosat, drágát. Irma otthon soká ült a tükör előtt. Ó, milyen más is volt az élet itt a nagyvárosban!

Este moziban voltak. Valami forró s érzélgős darab pergett előttük a vásznon. Irma csöndesen ült Pethes mellett a zsölyében, szótlan, de szíve mélyéig földulva. A karjai elgyöngültek a vágytól, szinte úgy érezte, leválnak róla, hogy elszálljanak valakinek a nyaka köré fonódni, boldogan és betelten. Nehezen nyelte vissza a könnyeket.

A vacsoránál megint bor került az asztalra, mely pár napig elmaradt, mintegy jelezve, hogy az örömmel fogadott kedves vendégből megszokott családtag lett. Ekkor, a nap élményeitől s a finom bortól fölhevülve, Irma hosszadalmasan s egy kicsit kicifrázva elmesélte szívügyét. Azt a szerény kis szívügyet, mely a hosszú délutánok kézimunkás unalmát kis bánattal, csekélyke reménykedéssel töltötte meg s mely tárgyilagosan tekintve, tulajdonképpen alig volt más egy kis reménykedésnél. Mert a nála öt évvel fiatal-

labb állatorvos csak unalmában ült be néha Irmához, mert rokonszenvesnek találta a leányt s mert egy-egy újságot elolvashatott, mielőtt az előfizető eljött érte.

De Irma jelezte és kissé fölhevült hangulatában tán maga is elhitte, hogy Boros, az állatorvos igen meg lesz lepve az ő új frizuráján és valószínűleg — tette hozzá egy kis kacagással — ki is fog tőle kapni...

Pethes a lámpába nézett és erősen szivta a cigarettáját, Bella egy almát hámozott s nem szólt semmit.

Később Irma érzelmesen hálálkodott, hogy olyan kedvesek hozzá s hogy annyi mindent látott, hogy milyen kár, hogy már csak pár nap, legszívesebben örökre itt maradna...

Bella nevetve jegyezte meg, hogy akkor mit csinálna Boros, az állatorvos, meg a hivatal?

— Hát ha nem is lehetek mindig itt, de most már gyakrabban jövök majd Pestre.

Bella hozzátette:

— Csak ne lenne ez a Pest olyan messze tőletek...

Midőn aludni mentek, Irma még visszament, még mondani akart valamit Bellának. Az ajtó tenyérnyire nyitva volt s ő látta, hogy Pethes bent van, hogy fölkapja a csupa csipke asszonykát s körülhordozza a szobában.

Ez beléfájdult. Hát ilyen is van! Haraggal gondolt Borosra. Visszament a szobájába, végigfeküdt az ágyon s valamilyen ki-mondhatatlan nehézségtől a mellében egyszerűen sirva fakadt.

— Hát ez az élet — gondolta. — Ez az ápolat, forró, kulturált erotikával átitatott otthon, ez a sok szín, szórakozás, jó étel, nagy igény, ez az élet... — Valami tompa melanchóliával érezte, milyen messze van ez tőle, milyen vágy csak, milyen epizód csak, hogy egyáltalán meglátta.

Ó, élni, elmerülni a színes forgatagban, levetni ezt a régi ént, mint egy elnyűtt ruhát!...

Fantasztikus tervek forogtak az agyában, hogy itt maradjon, hogy megélhetést terem magának és szépen, finoman él majd itt, a nagyvárosban.

De szerdán mégis elutazott. Bellák kikísérték a vonathoz. Autóval mentek, ők is utaztak, de másfelé, háromnapos kirándulásra, ismerős társasággal. Irma szívesen velük tartott volna — még nem járt le teljesen a szabadsága —, de Bella csak az utolsó pillanatban, mikor már mindent összecsomagolt, mondta:

— Kár, hogy nem jöhetsz velünk!

A nyugatinál kiszállva, sietve bucsuzkodtak, mert a hordár már szaladt Irma bőröndjeivel. A bucsuzkodást kedvesre színezve, igen nagy szívélyességgel váltak el s mig Pethes, mikor az autó megindult, visszafordult, mintegy végleg elintézve az ügyet, Bella még hosszasan integetett a tovagyör-dülő kocsiból.

A vonatban Irma a szemét lehunyva viszszaadott a padon, míg a gyors ritmikus katógással vitte ismét hazafelé.

Föl-fölnyúló pillái mögül látta, hogy kint az éjjel lehullt az első dér s a tarlok fölött huzva vonulnak a vadlibák. Minden olyan józan volt, olyan rideg. Ugy érezte, hogy ez most már így lesz ez év és jövőre és két év múlva és így tovább változatlan egyhangúságban.

Egy kövér gabonakereskedő aludt szemben, beledölvé a sarokba s a szakasz másik végén egy anya csomagolta ki a zörgő papirosok közül a kávéstüveget, mert már délfelé járt az idő s a két gyerek nyugoskodott. Ekkor olyan fájdalmas keserűség szállt föl a szívében, hogy a homlokát a tenyerébe hajtotta s hagyta, hogy könnyei az ölébe hulljanak.

De később, hirtelen eszébe jutott a két levágott hajfonat, mely a bőrönd fenekén pihent s az aggodalom — vajjon édesanyja mit szól majd, hogy levágatta — elmosta a nagy keserűséget a szívéből.